

СЕКЦІЯ 1
СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

УДК 911.3:331.522.4(477.41)

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2413-7391/2021-14-1>

Ващенко О.В.,
кандидат географічних наук,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
nalexandra@ukr.net
ORCID: 0000-0001-8172-7145

**ПРОСТОРОВА МОДЕЛЬ «ЦЕНТР–ПЕРИФЕРІЯ»:
ТЕСТУВАННЯ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

Уже зараз у більшості сегментів економіки виникають нові для України факти дефіциту трудових ресурсів. Формування та використання трудового потенціалу України є досить поляризованим. По-перше, це зумовлено різним ступенем сприятливості суспільно-географічного положення адміністративно-територіальних утворень країни. По-друге, що за своєю суттю є досить вираженим наслідком із першого, існування нерівномірності соціально-економічного розвитку регіонів України створює різні умови функціонування ринку праці та відтворення трудових ресурсів. По-третє, розвиток трудового потенціалу будь-якого регіону країни в основному залежить від різносторонніх програм і стратегій соціально-економічного розвитку на різних таксономічних рівнях управління.

Для просторової делімітації центр–периферії розвитку трудового потенціалу Київської області було проаналізовано динаміку інтегрального рангу розвитку трудового потенціалу за 2010–2016 рр. у розрізі районів, кластеризацію районів за рівнем розвитку трудового потенціалу, типізацію районів за величиною базового приросту інтегрального рангу розвитку трудового потенціалу та порядок сусідства районів стосовно м. Києва.

Основними методами роботи стали сполучне застосування індексних методів, факторного та кластерного аналізу. Завданням дослідження стало тестування положень концепції «Центр–Периферія» на матеріалах трудового потенціалу населення Київської області.

Результати аналізу допомогли ідентифікувати чотири різні типи районів Київської області за центр-периферійною ознакою розвитку трудового потенціалу протягом 2010–2016 рр.: 1) райони центрального типу, або райони-ядра/центральні райони; 2) райони напівпериферійного типу, або напівпериферійні райони; 3) райони периферійного типу, або периферійні райони; 4) райони лакунарного типу, або лакунарні райони (райони, що є винятками із правил центр-периферійного просторового розподілу). Райони-ядра, або центральні райони, – це райони-лідери за рівнем розвитку трудового потенціалу, що фактично формують єдиний пояс випереджаючого розвитку трудового потенціалу серед усіх досліджуваних районів. Напівпериферія розвитку трудового потенціалу у Київській області об'єднує у собі всю можливу палітру районів-сусідів Києва, що досить сильно проявляється на характері та рівні розвитку трудового потенціалу кожного напівпериферійного мікрорегіону. Мікрорегіони периферійного типу – райони-аутсайтери за рівнем розвитку трудового потенціалу. Тип лакунарних районів має лише одного представника, який формує окремий просторовий осередок у територіальній організації центр–периферії розвитку трудового потенціалу.

Ключові слова: центр, периферія, Київська область, трудовий потенціал.

Vashchenko O.V. SPATIAL MODEL “CORE–PERIPHERY”: TESTING THE LABOR POTENTIAL OF THE KYIV REGION

Already in most segments of the economy there are new facts of labor shortage for Ukraine. The formation and use of Ukraine's labor potential is quite polarized. First, it is due to the varying degrees of favorable geographical location of the administrative-territorial units of the country. Secondly, the

existence of uneven social development of the regions of Ukraine creates different conditions for the functioning of the labor market and the reproduction of labor resources. Third, the development of labor potential of any region of the country depends mainly on diverse programs and strategies of socio-economic development at different taxonomic levels of government.

To spatially delimit the development of labor potential of Kyiv region, the dynamics of the integrated rank of labor potential development for 2010–2016 was analyzed.

The main methods of work were the use of index methods, factor and cluster analysis. The task of the study was to test the provisions of the concept of “Core–Periphery” on the materials of the labor potential of the population of Kyiv region.

The results of the analysis helped to identify four different types of districts of Kyiv region by the core-peripheral feature of labor potential development during 2010–2016: 1) central-type districts or core-districts/central districts; 2) areas of semi-peripheral type or semi-peripheral areas; 3) peripheral areas or peripheral areas; 4) lacunar-type areas or lacunar areas (areas that are exceptions to the rules of center-peripheral spatial distribution).

This structure is a consequence of the territorial concentration of different levels of labor potential development in the studied micro-regions, as a result of this concentration there is an accumulation and generation of various innovations that directly or indirectly affect the labor potential of districts. Core areas or central areas are areas-leaders in the level of labor potential development, which in fact form a single zone of advanced development of labor potential among all studied areas. The semi-periphery of labor potential development in Kyiv region combines all possible palette of districts-neighbors of Kyiv, which is quite strong in the nature and level of labor potential development of each semi-peripheral micro-region. Peripheral microregions are outsider districts in terms of the level of labor potential development. The type of lacunar areas has only one representative, which forms a separate spatial center in the territorial organization of the center-periphery of labor potential development.

Key words: core, periphery, Kyiv region, labor potential.

Постановка проблеми. Нові умови розвитку економіки України та її окремих регіонів вимагають значної уваги до загальнодержавного та регіональних ринків праці (Udovychenko & Ostapenko, 2017). Уже зараз у більшості сегментів економіки виникають нові для України факти дефіциту трудових ресурсів. В основі цього нового для нашої країни явища, окрім домінуючих економічних факторів, лежить відносно швидка трансформація вікової структури населення, яка своїми параметрами визначає наявність та якісні параметри трудових ресурсів.

Формування та використання трудового потенціалу України є досить поляризованим. По-перше, це зумовлено різним ступенем сприятливості суспільно-географічного положення адміністративно-територіальних утворень країни. По-друге, що за своєю суттю є досить вираженим наслідком із першого, існування нерівномірності соціально-економічного розвитку регіонів України створює різні умови функціонування ринку праці та відтворення трудових ресурсів. По-третє, розвиток трудового потенціалу будь-якого регіону країни в основному залежить від різносторонніх програм і стратегій соціально-економічного розвитку на різних геотаксономічних рівнях управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Низка вчених переймається проблематикою формування, використання і розвитку різних аспектів трудового потенціалу як України загалом, так і її регіонів. До них належать С. Мархонос, К. Мезенцев, Н. Мезенцева, Н. Матвієнко, М. Логвин, Л. Немець, О. Бендасюк, Л. Дулуб, Т. Білорус, Т. Драгунова, К. Сегіда і В. Лозицька. Фундаментальна робота А. Herod сформувала систему поглядів на географічні аспекти праці та трудового потенціалу регіону.

Проблематика центрально-периферійних відношень та зв'язків на регіональному рівні є актуальною для суспільної географії. Серед суспільно-географічних розробок, які пропонують підходи та методи дослідження систем типу «Центр–Периферія» (делімітації, параметризація), слід віднести роботи І. Пилипенка (2015).

Матеріали та методи дослідження. Для просторової делімітації центр–периферії розвитку трудового потенціалу Київської області було проаналізовано динаміку інтегрального рангу розвитку трудового потенціалу за 2010–2016 рр. у розрізі районів, кластеризацію районів за рівнем розвитку трудового потенціалу, типізацію районів за величиною

базового приросту інтегрального рангу розвитку трудового потенціалу та порядок сусідства районів стосовно м. Києва.

Основними методами роботи стали сполучне застосування індексних методів, факторного та кластерного аналізу. Докладно методу застосування наведених методів та очікувані результати описано нами в попередній роботі (Ващенко, 2018).

Постановка завдання. Завданням дослідження стало тестування положень концепції «Центр–Периферія» на матеріалах трудового потенціалу населення Київської області.

Виклад основного матеріалу. Побудова центр-периферійної моделі розвитку трудового потенціалу допоможе віднайти нерівномірності у формуванні, використанні та розвитку трудового потенціалу у розрізі районів Київської області протягом 2010–2016 рр.

Результати аналізу допомогли ідентифікувати чотири різні типи районів Київської області за центр-периферійною ознакою розвитку трудового потенціалу протягом 2010–2016 рр.: 1) райони центрального типу, або райони-ядра/центральні райони; 2) райони напівпериферійного типу, або напівпериферійні райони; 3) райони периферійного типу, або периферійні райони; 4) райони лакунарного типу, або лакунарні райони (райони, що є винятками із правил центр-периферійного просторового розподілу).

Райони-ядра, або центральні райони, – це райони-лідери за рівнем розвитку трудового потенціалу, що фактично формують єдиний пояс випереджаючого розвитку трудового потенціалу серед усіх досліджуваних районів упродовж 2010–2016 рр. У такий пояс районів-лідерів, який пронизує всю територію Київської області із півночі на південний схід, входять мікрорегіони-сусіди Києва 1-го та 2-го порядку – такі райони, як К.-Святошинський, Бориспільський, Вишгородський (сусіди 1-го порядку), Бородянський та Іванківський (сусіди 2-го порядку). За характером розвитку трудового потенціалу в «поясі лідерів» знаходяться райони, що мають в основному стаціонарний (Вишгородський та Іванківський р-ни) та прогресивний (К.-Святошинський та Бородянський р-ни) типи розвитку трудового потенціалу і лише Бориспільський район має регресивний тип розвитку, що, безумовно,

пояснюється позитивним ефектом близькості до столиці нашої держави. Окрім цього, варто зазначити, що Вишгородський район упродовж 2010–2015 рр. був головним драйвером розвитку трудового потенціалу в Київській області, а у 2016 р. уступив цю провідну позицію К.-Святошинському району. У пояс входить м. Київ як районний центр К.-Святошинського району, проте в аналізі розвитку трудового потенціалу К.-Святошинського району впродовж 2010–2016 рр. дані по м. Києву не включали до аналізу, оскільки адміністративно Київ не входить до складу району. Але сам феномен «поясу випереджаючого розвитку трудового потенціалу» має право на існування як суцільного територіального утворення.

Напівпериферія розвитку трудового потенціалу у Київській області об'єднує у собі всю можливу палітру районів-сусідів Києва, що досить сильно проявляється у характері та рівні розвитку трудового потенціалу кожного напівпериферійного мікрорегіону. Також напівпериферійні райони – найчисленніший тип у межах Київської області, що складається з 13 районів із буферним значенням розвитку трудового потенціалу: Броварський, Обухівський (сусіди 1-го порядку), Бариський, Білоцерківський, Васильківський, Кагарлицький, Макарівський, П.-Хмельницький (сусіди 2-го порядку), Миронівський, Сквирський, Фастівський, Яготинський (сусіди 3-го порядку) та Богуславський (сусід 4-го порядку). Більше половини напівпериферійних районів Київської області (61,5% від усіх районів такого типу) мають регресивний характер розвитку трудового потенціалу, а 87,5% з них входять до т.з. «поясу регресивного розвитку трудового потенціалу», що, безумовно, створює негативний ефект на розвиток трудового потенціалу районів як з точки зору їх суспільно-географічного положення, так і у сфері формування та використання трудового потенціалу. Інші напівпериферійні райони мають або прогресивний тип розвитку трудового потенціалу (Броварський, Кагарлицький, Миронівський, П.-Хмельницький р-ни), або стаціонарний тип розвитку трудового потенціалу (Яготинський р-н). У просторовому вимірі делімітована напівпериферія Київської області має підковоподібну (трохи повернуту U-подібну) форму та формує суціль-

ний «пояс буферних районів за рівнем розвитку трудового потенціалу», який огинає пояс районів-лідерів, а вздовж деяких окраїн межує із периферійними районами.

Мікрорегіони периферійного типу – райони-аутсайтери за рівнем розвитку трудового потенціалу: Володарський, Згурівський, Рокитнянський, Ставищенський та Таращанський райони. Всі ці мікрорегіони є сусідами 3-го порядку та мають слаборозвинуті мікрорегіональні центри (переважно селища міського типу), що на пряму позначається на рівні розвитку, формуванні та використанні їх трудового потенціалу. Більше половини районів мають прогресивний тип розвитку трудового потенціалу (Згурівський, Рокитнянський та Ставищенський р-ни). Стаціонарний характер розвитку трудового потенціалу притаманний Таращанському району, а Володарський район має регресивний тип розвитку трудового потенціалу. Протягом 2010–2016 рр. позицію найгіршого району за рівнем розвитку трудового потенціалу найчастіше займав Ставищенський район (2011 р., 2013 р., 2014 р.), по два рази займали вищезазначену позицію Рокитнянський (2010 р., 2012 р.) та Таращанський райони (2015 р., 2016 р.) і лише один раз у 2012 р. спільно із Рокитнянським районом – Згурівський район. Делімітована периферія розвитку трудового потенціалу Київської області має певну міру просторової розосередженості, оскільки складається із двох окремих територіальних утворень, по-перше, «поясу районів-аутсайдерів за рівнем розвитку трудового потенціалу», що має клиноподібну (V-подібну) форму на південному заході Київщини (Володарський, Рокитнянський, Ставищенський та Таращанський райони), а по-друге, окремого просторового осередку – Згурівського району.

Тип лакунарних районів має лише одного представника – це Тетіївський район, який подібно до Згурівського району теж формує окремий просторовий осередок у територіальній організації центр-периферії розвитку трудового потенціалу. Підтвердженням того, що це лакуна є той факт, що район є сусідом Києва аж 4-го порядку, проте має буферний рівень розвитку трудового потенціалу та прогресивний характер його розвитку протягом досліджуваного періоду.

Висновки. У 2010–2016 рр. територіальна організація центр-периферійної системи розвитку трудового потенціалу Київської області у розрізі районів мала квазі-поясну територіальну структуру, оскільки серед елементів територіальної структури є як просторові пояси, так і окремі просторові осередки, однак поясна структура є більш чітко вираженою (пояс районів-лідерів, пояс буферних районів та пояс районів-аутсайдерів). Така структура є наслідком територіальної концентрації різного рівня розвитку трудового потенціалу у досліджуваних мікрорегіонах, у результаті цієї концентрації відбувається акумуляція та генерування різноаспектних інновацій, що прямо чи опосередковано впливають на трудовий потенціал районів.

Делімітована модель «центр-периферія» розвитку трудового потенціалу Київської області та виявлені особливості її функціонування упродовж 2010–2016 рр. перегукуються із запропонованими І. Пилипенко (Пилипенко, 2010) основними специфічними ознаками у системі «центр-периферія»:

1. Наявність кількісного та якісного (функціонального та структурного) розриву між центрами периферіями будь-якого рівня та ієрархії. Така диференціація пов'язана з різночасовими (для виділених таксонів) та хвилеподібним характером поширення будь-яких інновацій.

2. Переважання або домінування відцентрових просторових тенденцій впливів для Центрів різних рівнів та доцентрових для суспільно-географічних периферій.

3. Домінування для Центрів просторової та секторальної диверсифікації суспільних структур, ускладнення та різноманіття соціально-економічних функцій та складників, для Периферій – зворотно, симпліфікація або спрощення взаємозв'язків та взаємин за рахунок, як правило, спрощення самої структури суспільства та його економічної бази.

4. Висока суспільна привабливість (атрактивність) центрів і, як наслідок, просторова концентрація суспільних об'єктів, процесів та явищ на обмежених територіях з ознаками центрів. Натомість для периферій характерна просторова деконцентрація суспільної діяльності.

5. У межах Центрів переважають процеси інтеграції, посилення та поява нових взаємозв'язків між географічними і просторо-

вими утвореннями та соціальними групами (структурами), а для Периферій притаманні дезінтеграційні процеси, які призводять до послаблення або спрощення суспільних зв'язків і здебільшого до повної ізоляції та автономізації утворень. Саме такі процеси, на наш погляд, спричиняють і мають наслідками формування та закріплення «периферійної» ментальності, яка ускладнює або унеможливує сприйняття інновацій, законсервовує застарілі суспільно-географічні процеси, форми відношень та зв'язки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Білорус Т. (2012). Трудовий потенціал України: сучасний стан та перспективи розвитку. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. № 137. С. 42–45 [Belarus T. (2012). Labor potential of Ukraine: current status and prospects. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economy*. No. 137. P. 42–45 (in Ukrainian)].
2. Бендасюк О.О. (2010). Особливості розвитку трудового потенціалу України в умовах переходу до інноваційної моделі економіки. *Регіональна економіка*. № 1. С. 172–177 [Bendasyuk O. (2010). Features of development of labor potential of Ukraine in the conditions of transition to innovative model of economy. *Regional economy*. No. 1. P. 172–177 (in Ukrainian)].
3. Udovychenko, V., Melnychuk, A., Gnatiuk, O., & Ostapenko, P. (2017). Decentralization reform in Ukraine: assessment of the chosen transformation model. *European Spatial Research and Policy*. Vol. 24 (1). P. 23–40 (in English).
4. Драгунова Т. (2008). Характеристика трудового потенціалу населення Східного Поділля та Центрального Придніпров'я. *Україна: аспекти праці*. № 7 [Dragunova T. (2008). Characteristics of the labor potential of the population of Eastern Podillya and Central Dnieper. *Ukraine: aspects of work*. No. 7. P. 38–45 (in Ukrainian)].
5. Дулуб Л.М. (2005). Фактори формування та розвитку трудового потенціалу. *Коммунальное хозяйство городов*. № 61. С. 273–277 [Dulub L. (2005). Factors of formation and development of labor potential. *Communal economy of cities*. No. 61. P. 273–277 (in Ukrainian)].
6. Herod A. (1997). From a Geography of Labor to a Labor Geography: Labor's Spatial Fix and the Geography of Capitalism. *Antipode*. Vol. 29. P. 1–31. (in English).
7. Логвин М.М. (2002). Трудовий потенціал Полтавської області і його територіальна організація: автореф. дис. ... канд. геогр. наук: 11.00.02. Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ. 17 с. [Logvin M. (2002). Labor potential of Poltava region and its territorial organization: author's ref. dis. Cand. geogr. Sciences: 11.00.02. Kyiv. nat. Univ. named Taras Shevchenko. Kyiv. 17 p. (in Ukrainian)].
8. Логвин М.М. (2002). Локальні ринки праці в контексті територіальної організації працересурсного потенціалу. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. Михайла Коцюбинського. Серія «Географія»*. Вип. 3. С. 114–118 [Logvin M. (2002). Local labor markets in the context of territorial organization of labor potential. *Scientific notes of Vinnytsia State Pedagogical University named after Mykhailo Kotsyubynsky. Series: Geography*. Issue 3. P. 114–118 (in Ukrainian)].
9. Мархонос С.М. (2009). Аналіз чинників формування працересурсного потенціалу туристичної сфери України. *Економічна та соціальна географія*. Вип. 59. С. 87–93 [Markhonos S. (2009). Analysis of factors forming the labor potential of the tourism sector of Ukraine. *Economic and social geography*. Issue 59. P. 87–93 (in Ukrainian)].
10. Матвієнко В.М., Матвієнко Н.М. (2003). Основи методики індикативного планування працересурсного потенціалу сільського адміністративного району. *Економічна та соціальна географія*. Вип. 54. С. 47–55 [Matvienko V., Matvienko N. (2003). Fundamentals of methods of indicative planning of labor potential of the rural administrative district. *Economic and social geography*. Issue 54. P. 47–55 (in Ukrainian)].
11. Мезенцев К.В., Мезенцева Н.І. (2010). Зовнішні трудові міграції в контексті зайнятості на ринку праці України. *Вісн. Київ. ун-ту ім. Т.Г. Шевченка. Географія*. Вип. 57. С. 8–10 [Mezentsev K., Mezentseva N. (2010). External labor migration in the context of employment in the labor market of Ukraine. *Visn. Kiev. un-tu them. T.G. Shevchenko. Geography*. Issue 57. P. 8–10 (in Ukrainian)].
12. Мезенцев К.В., Мезенцева Н.І., Мостова І.О., Сайчук В.С. (2014). Географія праці: сучасні концепти та ринки праці регіонів: навчальний посібник. Київ: Вид.-поліграф. центр «Київ. ун-т». 190 с. [Mezentsev K., Mezentseva N., Mostova I., Saichuk V. (2014). *Geography of labor: modern concepts and labor markets of regions: manual*. Kyiv: Publisher-polygraph. center "Kyiv. University". 190 p. (in Ukrainian)].
13. Немець Л.М., Серіда К.Ю. (2009). Причинно-наслідковий взаємозв'язок економічного і демографічного розвитку суспільства. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Геологія. Географія. Екологія*: зб. наук. пр. Харків. № 882. С. 151–156 [Nemets L., Segida K. (2009). Causal relationship of economic and demographic development of society. *Bulletin of V.N. Karazin Kharkiv National University. Geology. Geography. Ecology*: Coll. Science. Kharkiv. No. 882. P. 151–156 (in Ukrainian)].
14. Пилипенко І.О. (2010). Методи та прийоми розподілу геопростору за ознаками «Центр–Периферія». *Економічна та соціальна географія*: наук. зб. / Ред. кол.: С.І. Ішук (відп. ред.) та ін. Вип. 60. С. 29–37 [Pilipenko I. (2010). Methods and techniques of geospatial distribution on the basis of "Center – Periphery". *Economic and social geography*: Science. zb. / Ed. Col.: S.I. Ishchuk (ed.) and others. Issue 60. P. 29–37 (in Ukrainian)].
15. Пилипенко І.О. (2015). Суспільно-географічна периферія: концепція, параметризація і делімітація: монографія. Херсон: Грінь Д.С., 264 с.

[Pilipenko I. (2015). Socio-geographical periphery: concept, parameterization and delimitation: Monograph. Kherson: Green D.S., 264 p. (in Ukrainian)].

16. Сегіда К., Лозицька В. (2014). Особливості використання працересурсного потенціалу Харківської області. *Часопис соціально-економічної географії*. Т. 17, № 2. С. 86–92 [Segida K., Lozytska V. (2014). Features of the use of labor potential of the Kharkiv region. *Journal of Socio-Economic Geography*. Т. 17, No. 2. P. 86–92 (in Ukrainian)].

17. Ващенко О.В. (2018) Система методів суспільно-географічного дослідження трудового потенціалу регіону. *Регіон-2018: стратегія*

оптимального розвитку : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 8–9 листопада). Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2018. С. 72–759 [Vashchenko O. (2018). System of methods of socio-geographical study of the labor potential of the region. *Region-2018: strategy of optimal development*: materials of the international scientific-practical conference (Kharkiv, November 8–9). Kharkiv: VN Karazin KhNU, 2018. P. 72–759 [(in Ukrainian)].

Стаття надійшла до редакції 12.04.2021.

The article was received 12 April 2021.